

ÖLÜM YIL DÖNÜMÜNDE CAHİT ZARİFOĞLU'NU ANARKEN

Âlim Kahraman

■ Otuz altı yıl önce bir haziran günü kaybetmiştik onu.

Cenazesi kayınpederi Kasım Arvas Hocaefendi'nin Üsküdar Küplüce'deki evinin alt katında defne hazırlanıyordu. Biz üst katta, evin balkonunda, Ankara'dan gelmiş olan Rasim Özdenören, M. Akif İnan, Erdem Bayazıt'la oturuyorduk. Herkes acısını içine sığdırmış gibiydi. Yüzlerinin ele verdiği bir şey yok gibiydi ilk bakmaya. Sanki en yakın arkadaşları ölmemiş, orada öylesine karşılaşmıştı. Konuşan yoktu. Arada bir iki kelime dökülüyorsa, onlar da sıradan şeylerdi. Bir ara, şairin yedi yaşındaki oğlu geldi balkona. Susan ve bazıları sigara içen bu koca adamlara bakıp geri odaya gitti. O üç kişiden hangisiydi hatırlamıyorum, odaya dönen çocuğu kastederek, ayakkabılarının bağcıklarını bağlardı babası, gibi yine çok sıradan bir cümle söyledi. Bunun üzerine, beklenmedik şekilde, 47-48 yaşındaki o koca adamlar patlayıverdi. Üçü beraber iri erkek sesleriyle ağlıyorlardı.

Şimdi burada adı geçenler de -Kasım Hocaefendi başta olmak üzere- hayatta değiller.

Cahit Zarifoğlu'nu okuma kültürü içinde ele alan bir yazıyla anmak istiyorum otuz altıncı ölüm yıl dönümünde. Gidenlere rahmet olsun.

*

Cahit Zarifoğlu, kendine mahsus kişilik özellikleriyle belirginlik kazanmış bir şair, sanatkârdır. Sıradanlaşmayı reddeden, genel akışa teslim olmayan orijinal bir kişilik yapısına sahiptir. Bu özellik onun okuyucu olarak tutumunu da belirler. İlk tanıdığım yıllarda (1980'ler), onun hakkındaki genel izlenim "fazla kitap okumaz" biri olduğu yönündeydi. Ya da kendine has bir okuyucu olduğu düşünülürdü. Bir kitabı çoğu zaman sonuna kadar okumaz, biraz okur kitabın başka bir bölümüne geçer, çoğu zaman da bitirmeden bırakır!

Onu kendini kaptırıp gittiği uzun okumalar içinde gören de yoktu.

Acaba öyle miydi?

Eğer kendisi açıklamazsa nereden bilecektik bir kişinin neleri ve ne kadar okuduğunu? Sonra çok okumak, bir okuma bağımlısı olmak ölçü olarak alınabilir miydi her şair veya yazar için? Hele karşımızdaki Cahit Zarifoğlu gibi nevi şahsına münhasır bir kişilikse... Onun okumasının da kendine has ve biricik olabileceğini, kendine ait bir okuma kültürüne sahip olduğunu neden düşünmeyelim?

Onu tanıdığım ve yakın olduğum hayatının son yedi yılındaki izlenimlerimden hareketle, Cahit Zarifoğlu'nun okuma dünyasına ait çıkarımlarımı bir araya toplamak istiyorum bu yazımda.

Her şeyden önce onun okuyuculuğunun dayandığı bazı ana ayakları belirtmeliyim. Bunlardan birincisi, aldığı eğitime de bağlı olarak, Batı edebiyatına ait eserler kategorisidir. Bilindiği gibi Alman Dili ve Edebiyatı eğitimi almıştır Cahit Zarifoğlu. Dört yıllık lisansın ardından Rilke üzerine bir mezuniyet tezi hazırlamış, bir ara bu şair hakkında doktora yapmayı düşünmüştür. Rainer Maria Rilke'nin *Malte Laurids Brigge'nin Notları* adıyla Türkçeye çevrilmiş olan eserinden birkaç defa, "benim başucu kitabım" diye söz ettiğini hatırlıyorum. Anı/roman/anlatı gibi farklı türlere dâhil edilmeye çalışılan bu eserin türler üstü kurgu ve yapısının da Zarifoğlu'na bir görüş alanı açtığını; hatta *Yaşamak* adlı eserinin esin kaynakları arasında sayılabileceğini söylemek mümkün. Rilke, şair olarak da benimsediği bir isimdir. İstanbul'a Alman Dili ve Edebiyatı bölümüne geldiği ilk yıllarda, şiirlerini gören bazı bölüm arkadaşlarının/hocalarının ona Rilkevari yazdığını söylemesi de dikkat çekicidir. Hâlbuki o şiirleri Rilke'yi tanımadan önce yazmıştır Zarifoğlu. Burada bir parantez açarak şunu da söyleyelim: İkinci Yeni şiiriyle arasında da buna benzer bir ilişki kurulmuştur. İkinci Yeni'yi tanımadan, hatta İkinci Yeni'ye muhalif dergi ve şairleri okuduğu yıllarda yazdığı bazı şiirleri de İkinci Yeni'ye yakın buluncak, onlardan etkilendiği değerlendirmeleri yapılacaktır. Bunu bilen Rasim Özdenören, kuşak olarak İkinci Yenicilerden sonra gelen Cahit Zarifoğlu'nun, şiiriyle İkinci Yenicileri etkilediği gibi başka bir perspektif açar önümüze. Nitekim Ece Ayhan, şiirde yapı sorununu en iyi çözmüş bir şair olarak söz edecektir ondan.

Tekrar Alman edebiyatına dönersek, açıkça söz edebileceğim bir isim de Niçe (Nietzsche) olacak. Friedrich Wilhelm Nietzsche'den neleri ne kadar okudu bilmiyorum, en azından Türkçe adıyla *Böyle Buyurdu Zerdüş'tü* okumuştur herhâlde diye düşünüyorum. Ancak şiiri üzerinde konuşmayı hiç sevmeyen şairi, bir akşam ziyaretimde, bana imzalayıp hediye ettiği *İşaret Çocukları* kitabını o gece beraber okuma fırsatı bulduğumuz süre içinde söylediği birkaç şeyden aklımda kalan biri, şiirindeki kartal için, "Niçe'nin kartalını hatırlıyorsun değil mi?" demesidir. Yine o akşam aynı kitaptaki "Raskolnikov müthiş bir Allah ağrısı çekmektedir" dizesini, bana imzaladığı kitapta "Raskolnikov

müthiş bir îman ağrısı çekmektedir.” şeklinde düzeltmesi var aklımda. Cahit Zarifoğlu’nun okuduğu yazarlar arasına Dostoyeski’yi de dâhil etmemiz gerekir. Bu dizelerden çıkarak *Suç ve Ceza*’nın adını anabiliriz. Yine Rasim Özdenören’in bir tanıklığından *Budala*’yı okumaya başladığı, fakat çok ilerleyemediği sonucunu çıkardım. Her görüşmelerinde “İki sayfa okudum, üç sayfa daha okudum.” gibi cevaplar almış Özdenören şairden.

Alman edebiyatındaki efsaneler ve benzeri bazı metinlerle ilgilendiğini de -en azından eğitimi gereği- düşünüyorum. *Yedi Güzel Adam* kitabındaki ve “İns” hikâyesindeki erkek karakterler, güçlü kuvvetli ve doğal bir şiddet içeren tutumlarıyla uzaktan da olsa Siegfred’i hatırlatmaktadır. Burada, operaya uzak olmadığını bildiğimiz Cahit Zarifoğlu’nun ilk gençlik yıllarından itibaren klasik Batı müziğiyle irtibat kurduğunu ve zamanla bunun bir Wagner tutkunluğuna dönüştüğünü de hatırlatmak isterim (Wagner’in bir operasına ve Siegfred’e gideriz buradan, müzik ve dans da girer işin içine).

Yine yaşanmışlıklardan yola çıkarak bana yazdığı bir mektupta, okumam için, Avustralyalı yazar Patrick White’in *Voss* adlı romanını önerdiğini belirteyim. Ben o romanı o günlerde alıp hemen okumuştum. Bir irade bilenmesi, karar verdiği yoldan tüm güçlüklerle rağmen dönmeme meselesi çıkarmıştım bu romandan da. Romanın kahramanı, Avustralya içlerine doğru keşfe çıkmış bir kâşifti.

Sonradan notları arasında bulup yayımladığım isimsiz bir hikâyesinde Zarifoğlu’nun bilinç akışı tekniğini kendine has ve başarılı bir şekilde kullandığına tanık olmuştuk. Ebubekir Eroğlu’nun yayımladığı 1973 yılına ait bir günlük parçasından, ziyaretine gittiği şairin o sıralar William Faulkner’ın *Ses ve Öfke*’sini okumakta olduğunu öğreniyoruz. *Mavera*’nın bürosunda bir sohbet sırasında söz Faulkner’a gelmişti, bir köşede uzun süredir daktiloda kendi çalışmasını sürdüren Zarifoğlu söze girdi, “Nobel edebiyat ödülü konuşması ne müthiştir!” dedi. Faulkner’ı da okudukları arasında sayabiliriz şairin.

Yayınladığı son şiir kitabının adı *Korku ve Yakarış*, bazılarını Kierkegaard’ı çağrıştırmış olabilir. Bu çağrıştırmaları bir mutabakat, tam bir örtüşme gibi düşünemeyiz. Ancak, Kierkegaard’ı da okumuş mudur acaba Zarifoğlu, diye sorabiliriz. Olabilir. Tam adıyla Søren Aabye Kierkegaard, bu Danimarkalı filozof, *Diriliş* dergisiyle (*Korku ve Titreyiş*) gündemine girmiş olmalı onun.

Bir ara Afganistan romanı yazmaya başlamıştı. Ben de kendisine *Athılar* romanını götürdüm (Joseph Kessel). O kitabı okuduğunu belirtti. Geri istemediğim kitap Zarifoğlu’nun kitaplığında kaldı. Bir ara o da bana kitaplığından bir kitap hediye etti: Ahmet Hamdi Tanpınar’ın *Edebiyat Üzerine Makaleler* kitabının 1969’da çıkan ilk baskısı. Doğrusu biraz şaşırmıştım. Bugünkü gibi gündem olmuş bir şair/yazar değildi o sıralar Tanpınar. Tanpınar’dan neler okumuştum? Onun dünyasına ne kadar girmişti? Şiirleriyle ilgilenmiş miydi? Bilemiyorum. Fakat, ilk tanışmamızın ardından bana yazdığı bir mektubunda, değerlendirmesi için kendisine gönderdiğim hikâyelerim hakkında, bana Tanpınar’ı

hatırlattılar, diye bir cümlesi vardı. Tüm bunları bir araya getirdiğimde şairin Tanpınar okumaları da yaptığı, en azından onun üslubuna yabancı olmadığını çıkarıyorum.

Madem Türk edebiyatının sularına girdik devam edelim.

Ölümüne yakın günlerde, kendisini hastanede ziyaret eden yakın arkadaşı Rasim Özdenören, o gün Zarifoğlu'nun bir ara Fuzulî'den ezbere beyitler okuduğunu yazmıştı. Uzun boylu Fuzulî okumaları yaptığını mı çıkarmak lazım bundan? Yoksa lise yıllarında, edebiyat ders kitaplarından aklında kalan dizeler miydi okudukları? Her iki durumda da Zarifoğlu'nun zihin dünyasında Fuzulî'nin bir yeri bulunduğu çıkarımını yapabiliriz. Bunları bir yerde yazıya dökmüş olmasa bile.

1980'li yıllarda "sol kesim" Cahit Zarifoğlu şiirini bilir, okur, izler; fakat çıkardıkları yıllıklarda falan böyle bir şair yokmuş gibi davranırlardı. Buna aldırmaz gibi görünürdü. Bir imza gününde yanına gelen Süreyya Berfe, Zarifoğlu'nun şiirine duyduğu ilgiyi dile getirmiş; değerinin farkındalığını belirten sözler söylemiş. "Yüzüme söylemen bir şey değil, bu söylediklerini yazıp yayımlayabiliyor musun; asıl önemli olan o." demiş, Zarifoğlu Berfe'ye. Bunları bana kendisi anlattı. Belli ki şiirine yokmuş gibi davranan anlayıştan rahatsızdı. Bunu tamamlayan bir tavrını daha buraya ekleyeyim. Bir gün "sol" bir dergiden aramışlar. Turgut Uyar hakkındaki düşüncelerini öğrenmek istemiş bir genç; yayımlamak için, yazılı olarak. O gence, telefonda, "Turgut Uyar mı, hiç adını duymadım." diye cevap verdim, demişti. "Solcu" genç şairlerden de, "bizim Tarzanlar" diye söz ederdi.

Turgut Uyar'ı; bir ara, beraber bir ev tutalım, dediği Cemal Süreya'yı ve diğer İkinci Yeni şairlerini okumadığını düşünemeyiz herhâlde Cahit Zarifoğlu'nun. Daha Maraş'tayken, şehrin parkında gezerken, Erdem Bayazıt'ın onlara yüksek sesle Attilâ İlhan şiirleri okuduğunu da biliyoruz. Attilâ İlhan şiirini okumamış olduğunu düşünebilir miyiz (Bir ekleme yapayım buraya: Şairin o yıllarda yazdığı "Berdücesi" şiirindeki bazı dizelerden hafif bir Attilâ İlhan havası almışımıdır.)

Bu tür varsayımlar genişletilebilir. Yunus Emre şiiri, Yahya Kemal, Ahmet Haşim şiiri gibi eklemeler yapılabilir şairin okuduklarına; somut verilere dayanılmadan. Şiir ve edebiyat dışına çıkılarak bazı dinî kitaplar hatırlanabilir. Bir ara "Büyük Hayat" diye bir şiire başlamıştı Zarifoğlu. Safhalar hâlinde Hz. Peygamber'in hayatını anlatıyordu bu şiirinde (sonra yarım kaldı). O şiirleri, yayımlanacağı dergiye ben götürüp teslim ediyordum. Sade ve üst seviyeli bir şiir dili akıp gidiyordu "Büyük Hayat"ta. Nasıl yazdığını sordum. "Çok kolay bir şeyden bahseder gibi; açıyorum önüme Asım Köksal'ın *İslam Tarihi*'ni, oradan okuyup bu tarafa şiir olarak aktarıyorum." demişti. Yine bir kitap ismi vermiş olduk. Tasavvufi bazı metinler okuduğunu da biliyoruz Zarifoğlu'nun.

Tüm bunlara eklememiz gerek iki isim var: Necip Fazıl ve Sezai Karakoç. Bu iki şairin şiir ve yazı dünyası, beslenme kaynaklarının başında gelir şairin.